

УДК 582.916.21-89(292.452)

ДО ПОШИРЕННЯ *PEDICULARIS EXALTATA* BESSER (OROBANCHACEAE VENT.) У ЧИВЧИНО-ГРИНЯВСЬКИХ ГОРАХ (УКРАЇНСЬКІ КАРПАТИ)

І. І. Чорней, В. В. Буджак, А. І. Токарюк

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Федьковича, 11, Чернівці 58022, Україна
e-mail: iichorney@ukr.net

Наведено нові відомості про поширення у Чивчино-Гринявських горах (Українські Карпати) одного з найрідкісніших видів флори України – *Pedicularis exaltata* Besser, підтверджено тенденцію скорочення кількості місцезнаходжень, відзначено необхідність застосування активних методів охорони.

Ключові слова: *Pedicularis exaltata*, поширення, Чивчино-Гринявські гори.

ВСТУП

Pedicularis exaltata Besser – середньоєвропейський реліктовий вид, розповсюджений у Чехії, Польщі, Білорусі, Румунії та Україні [7, 8]. Від близького *P. haequetii* Graf відрізняється голими неопушеними чашечкою, трубкою віночка та приквітками [8]. У Білорусі та Польщі вважається зниклим [10, 11], а в Чехії є одним із найрідкісніших видів і охороняється зі статусом “критично загрожений вид” [5].

В огляді щодо поширення видів роду *Pedicularis* в Україні [9] зазначається, що *P. exaltata* у нашій країні відомий із чотирьох ізольованих місцезнаходжень, які формують північно-східну межу його ареалу. Причому два з них (у Чернігівській і Тернопільській областях) є втраченими, а одне (на г. Гнєтеса) потребує підтвердження. Достовірно відома популяція з околиць с. Спаська Сторожинецького р-ну Чернівецької обл. У зв'язку з цим *P. exaltata* зі статусом “зникаючий” включено до Червоної книги України [12].

Популяція в околицях с. Спаська досить добре вивчена – досліджено чисельність, щільність популяції, проаналізовано морфометричні особливості, насіннєву продуктивність, встановлено віталітетну й онтогенетичну структуру, охарактеризовано еколого-ценотичні особливості, визначено загрози для популяції [3, 4]. Відомості про фітоценотичну приуроченість популяцій виду наведено у статтях А.І. Токарюк зі співавторами [14] та Я. Ролечека зі співавторами [13].

Проте, як виявилось, інформація про поширення *P. exaltata* на території України далеко не повна. У цьому повідомленні узагальнено виявлені нами нові дані щодо розповсюдження цього виду в Чивчино-Гринявських горах – одному з флористичних районів Українських Карпат [6].

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Матеріалом були результати флористичних досліджень, що проводилися протягом 2009–2015 рр. маршрутними та напівстаціонарними методами і охоплювали всю територію Чивчино-Гринявських гір, звідки, за даними літературних джерел XIX ст. [15, 16], наводиться низка місцезнаходжень *P. exaltata*. Опрацьовано також матеріали гербарію Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (CHER). Карту поширення *P. exaltata* виконано методом сіткового картування відповідно до “Atlas Florae Europaeae...” [1], який адаптовано нами для локальних територій [2].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ І ЇХНЄ ОБГОВОРЕННЯ

Перші відомості про місцезнаходження *P. exaltata* у Чивчино-Гринявських горах наводить Е. Wołoszczak [15]. Польський ботанік Х. Запалович [16] зазначає ще низку локалітетів виду для Чорногори та Чивчинських гір.

Під час критичного перегляду зборів видів роду *Pedicularis* у фондах гербарію (CHER) нами знайдено кілька зразків *P. exaltata*, які помилково визначено як *P. haquetii*. Ще низку нових місцезнаходжень цього виду виявлено в ході польових експедиційних досліджень. Нижче наводимо перелік локалітетів *P. exaltata*, складений на підставі опрацювання матеріалів гербарію CHER, літературних джерел і результатів власних польових досліджень.

Чернівецька область, Путильський район:

- 1) на Młakowatym na Bukowinie [13];
- 2) на Małymcu na Bukowinie [15];
- 3) za Jałowiczora [15];
- 4) na Czornym Dole na Bukowinie [15];
 - Чернівецька обл., Путильський р-н, окол. с. Сарата, НПП “Черемоський”, хребет Чорний Діл, підніжжя г. Великий Камінь, лука біля водоспаду Сикало. 20.07.2012, leg. І. Чорней, А. Токарюк;
- 5) Чернівецька обл., Путильський р-н, перевал Німчич, полонина Просічка, луки. 30.07.1990 leg. І. Чорней; 12.07.2000; leg. І. Чорней;
- 6) Чернівецька обл., Путильський р-н, с. Сарата, луки. 07.1998 leg. І. Чорней; 09.07.2009 leg. І. Чорней, А. Токарюк, В. Буджак;
- 7) Чернівецька обл., Путильський р-н, окол. с. Фошки, перевал Шурдин, луки. 08.07.2011 leg. І. Чорней, В. Буджак, А. Токарюк.

Сторожинецький район:

- 8) Чернівецька обл., Сторожинецький р-н, с. Банилів-Підгірний, долина р. Гильча, Хребет Струнгіл, сінокісні луки. 7.07.2000 leg. І. Чорней, В. Буджак;
- 9) Чернівецька обл., Сторожинецький р-н, с. Банилів-Підгірний, урочище Кошуя, Банилівське л-во, кв. 3, сінокісні луки. 6.07.2007 leg. А. Токарюк.

Вижницький район:

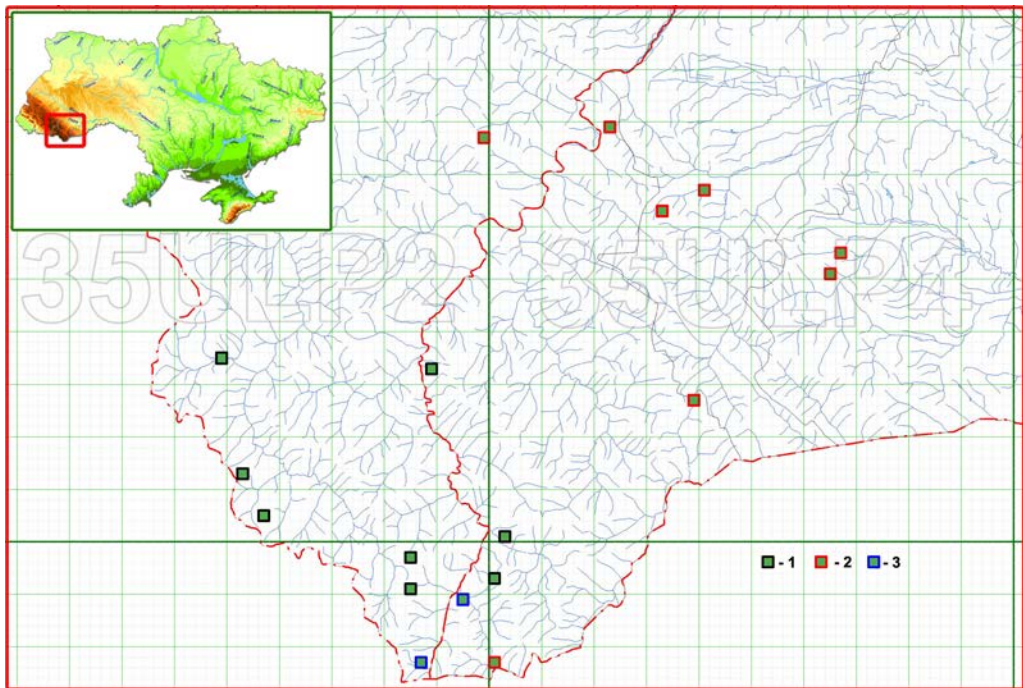
- 10) Чернівецька обл., Вижницький р-н, смт Берегомет, НПП “Вижницький”, верхів'я р. Сухий, луки. 17.07.1991, leg. І. Чорней,
- 11) Чернівецька обл., Вижницький р-н, смт Берегомет, с. Лопушна, НПП “Вижницький”, г. Магура, луки. 23.07.2004, leg. І. Чорней, А. Токарюк, В. Буджак;

Івано-Франківська область, Верховинський район:

- 12) на Prełuku [15];
- 13) на Hnetiesie [15];

- г. Гнетеса, луки. 29.07.1963 р, leg. В. Чопик [6];
- підніжжя г. Гнетеса, узлісся, 22.07.2012 leg. І. Чорней, А. Токарюк;
- 14) na Hystowatym [15];
- 15) Czywczyn 1560 [16];
- 16) Budyjowska W. 1625 [16];
- 17) nad Szybenym stawem [15];
- 18) Івано-Франківська обл., Верховинський р-н, окол. с. Білоберезка, хутір Пасічний, виположена ділянка на хребті. 23.07.2010, leg. І. Чорней, А. Токарюк.

Отже, у Чивчино-Гринявських горах наразі відомо 18 місцезнаходжень *P. exaltata* (див. рисунок), з яких 9 наводяться лише за літературними відомостями. У деяких із цих локалітетів нами проводилися цілеспрямовані пошуки виду – г. Млаковата, Яловичора, полонина Прелуки, г. Чивчин, Шибени, але знайти його не вдалося. Ймовірно, це пов'язано з тим, що *P. exaltata* є компонентом високо-травних лучних угруповань, для нього властива вузька екологічна амплітуда і чутливість до зникнення відповідних біотопів [4], а в зазначених місцях тривалий час проводився інтенсивний випас, що призвело до втрати відповідних ценозів.

Карта поширення *Pedicularis exaltata* Besser у Чивчино-Гринявських горах (квадрат 1×1 км):
 1 – непідтверджені місцезростання; 2 – нові місцезнаходження; 3 – підтверджені місцезростання
 Map of distribution of *Pedicularis exaltata* Besser in Chyvchyn-Hrynyavsky mountains (1×1 square km):
 1 – unconfirmed habitat; 2 – new location; 3 – confirmed habitat

Вдалося підтвердити наявність популяцій виду в двох місцезнаходженнях – на хребті Чорний Діл і на г. Гнетеса. Крім того, знайдено сім нових локалітетів, де

P. exaltata росте у складі сінокісних лук. Найбільшу за площею, щільністю і чисельністю популяцію (яка за цими параметрами подібна до популяції з околиць с. Спаська) виявлено на території с. Сарата Путильського району. Тут для виду властива досить широка ценотична амплітуда – він приурочений до флористично багатих лучних угруповань класу *Molinio-Arrhenatheretea* R. Tx. 1937, проникає до складу прирусових високотравних ценозів класу *Mulgedio-Aconitetea* Hadač et Klika in Klika et Hadač 1944, а також відмічений у заболочених угрупованнях класу *Phragmito-Magno-Caricetea* Klika in Klika et Novák 1941.

Варто відзначити досить широкий діапазон висотного поширення виду в Чивчино-Гринявських горах – він трапляється від 400–450 м н.р.м. до верхньої межі лісу (1400 м н.р.м.).

В Українських Карпатах популяції виду забезпечені охороною в межах національних природних парків “Вижницький” (верхів’я р. Сухий і г. Магура), “Черемоський” (хребет Чорний Діл) і “Верховинський” (г. Гнетеса). Решта місцезнаходжень не охороняються. Для збереження і підтримання популяцій *P. exaltata* необхідне застосування активних методів охорони з періодичним викошуванням лучних комплексів, до складу яких він приурочений.

1. **Atlas Florae Europaeae: Distribution of vascular plants in Europe.** Helsinki. 1972; 1: 121.
2. Budzhak V.V., Chorney I.I., Tokaryuk A.I. Supplement to the method of flora species mapping (Chernivtsy district example). **Scientific Herald of Chernivtsy University. Biology**, 2009; 455: 168–170.
3. Burlaka M.D. Extinction risk assessment of endangered vascular plants of European broad-leaved forest zone of Ukraine: **Ref. Dis. ... PhD. Biol. Sciences specials**. 03.00.16. Ecology K., 2006. 20 p. (In Ukrainian).
4. Burlaka M.D., Kazemirska M.A. Morphometry of generative individuals and vitality of the population of *Pedicularis exaltata* Besser (*Orobanchaceae*) in the Bukovyna Ciscarpathians. **Ukr. Botan. Journal**, 2012; 69(1): 17–27. (In Ukrainian).
5. Čeřovský J., Feráková V., Holub J. et al. **Červená kniha ohrožených a vzácných druhov rastlín a živočichov SR a ČR**. Vol. 5. Vyššie rastliny. Bratislava: Príroda a. s., 1999. 456 p.
6. Chopyk V.I. Floral zoning of Ukrainian Carpathians. **Ukr. Botan. Journal**, 1969; 26(4): 3–15. (In Ukrainian).
7. Ivanyna L.I. Genus 25. *Pedicularis* L. // **Flora of the European part of the USSR**. 1981; 5: 288–300. (In Russian).
8. Mayer E. *Pedicularis* L. In: Tutin T.G. (Ed.) **Flora Europaea**. Cambridge: Cambridge Univ. Press, Vol. 3. 1972: 269–276.
9. Peregryn O.M. Peregryn M.M. Distribution of species of *Pedicularis* (*Orobanchaceae*) in Ukraine. **Ukr. Botan. Journal**, 2014; 71(5): 573–580. (In Ukrainian).
10. **Polska Czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe**. Wyd. III. uaktualione i rozszerzone. Kraków: Instytut Ochrony Przyrody, 2014. 895 p.
11. **Red Data Book of the Republic of Belarus: Rare and endangered species of wild plants**. Minsk: Belarusian Entsyklapedyya, 2006. 456 p. (In Russian).
12. **Red Book of Ukraine. Plants**. Kyiv: Globalconsulting, 2009. 911 p. (In Ukrainian).
13. Roleček J., Čornej I.I. & Tokaryuk A.I. Understanding the extreme species richness of semi-dry grasslands in east-central Europe: a comparative approach. **Preslia**, 2014; 86(1): 5–27.
14. Tokaryuk A.I., Korotchenko I.A., Budzhak V.V. Grouping class *Molinio-Arrhenatheretea* involving rare species in the area between the Siret-Prut (Bucovina Carpathians). **Nature Reserves in Ukraine**, 2009; 15(1): 7–21. (In Ukrainian).

15. Wołoszczak E. Drugi przyczynek do flory Pokucia. **Spraw. Kom. Fizjogr**, 1888; 22: 184–220.
16. Zapałowicz H. Roślinna szata gór Pokucko-Marmaroskich. **Spraw. Kom. Fizjogr**, 1889; 24: 389.

**DISTRIBUTION OF *PEDICULARIS EXALTATA* BESSER
(*OROBANCHACEAE* VENT.) IN CHYVCHYNY-HRYNIAVA MOUNTAINS
(UKRAINIAN CARPATHIANS)**

I. I. Chorney, V. V. Budzhak, A. I. Tokaryuk

*Yu. Fedkovych Chernivtsi National University, 11, Yu. Fedkovych St., Chernivtsi 58022, Ukraine
e-mail: iichorney@ukr.net*

New information on the distribution of one of the rarest species of flora of Ukraine – *Pedicularis exaltata* Besser in the Chyvchyny-Hryniava Mountains (Ukrainian Carpathians) is presented. The trend of reducing a number of locations is confirmed and the need for active protection measures is noted.

Keywords: *Pedicularis exaltata*, distribution, Chyvchyny-Hryniava Mountains.

**РАСПРОСТРАНЕНИЕ *PEDICULARIS EXALTATA* BESSER
(*OROBANCHACEAE* VENT.) В ЧИВЧИНО-ГРІНЯВСЬКИХ ГОРАХ
(УКРАЇНСЬКІ КАРПАТИ)**

И. И. Чорней, В. В. Буджак, А. И. Токарьук

*Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича
ул. Федьковича, 11, Черновцы 58022, Украина
e-mail: iichorney@ukr.net*

Приведены новые данные о распространении в Чивчино-Гринявских горах одного из редчайших видов флоры Украины – *Pedicularis exaltata* Besser, подтверждена тенденция сокращения количества местонахождений, отмечена необходимость применения активных методов охраны.

Ключевые слова: *Pedicularis exaltata*, распространение, Чивчино-Гринявские горы.

Одержано: 14.11.2016